



Krajské participační skupiny: metodická příručka

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2025

Systémový projekt: Sjednocení přístupu k ohroženým dětem



Spolufinancováno
Evropskou unií



MINISTERSTVO PRÁCE
A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ



PRÁVO NA DĚTSTVÍ

Dokument byl zpracován v rámci realizace projektu Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky s názvem „Sjednocení přístupu k ohroženým dětem“, reg. č. CZ.03.02.02/00/22_004/0000500, spolufinancovaného z Evropského sociálního fondu plus a státního rozpočtu. Předmětem projektu bylo vytvořit podmínky pro sjednocení přístupu k ohroženým dětem nastavením základních standardů, procesů a postupů spolupráce napříč resorty. Projekt byl realizován v období od ledna 2023 do prosince 2025.

Krajské participační skupiny: metodická příručka

Cílem této příručky je posílit zapojení dětí do rozhodovacích procesů v rámci systému sociálně-právní ochrany dětí (SPOD) a zároveň zvýšit povědomí o principech dětské participace mezi odborníky i širokou veřejností. V průběhu projektu se uskutečnila řada setkání s dětmi a mladými dospělými napříč několika kraji. Současně byly při vybraných krajských úřadech – například v Pardubickém a Olomouckém kraji – a na Ministerstvu práce a sociálních věcí založeny stálé participační skupiny, které umožňují dětem pravidelně sdílet své názory a zkušenosti.

Cílem příručky je **poskytnout krajským úřadům praktický návod, jak zřídit a udržitelně vést participační skupinu dětí a mladých dospělých**, která umožní jejich smysluplné zapojení do rozhodovacích procesů v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a souvisejících politik. Příručka popisuje klíčové kroky – od vymezení zaměření a cílů skupiny, přes její organizační ukotvení a sestavení, až po pravidla fungování, zajištění bezpečí a komunikaci s dětmi i jejich zákonnými zástupci. Zdůrazňuje důležitost jasného poslání, citlivého přístupu k oslovení ohrožených skupin dětí, a potřebu interdisciplinární spolupráce. Participační skupina má být nástrojem pro posílení hlasu dětí, jehož výstupy budou využívány v praxi a přispějí ke kvalitnějším rozhodnutím v oblasti péče o děti. Vycházíme při tom nejenom z vlastních projektových zkušeností MPSV, ale i z příkladů kvalitní tuzemské a zahraniční praxe.

Definice participace

Úmluva OSN o právech dítěte zaručuje dětem právo svobodně vyjadřovat své názory ve všech relevantních záležitostech s ohledem na jejich věk a vyspělost, čímž je uznává jako aktivní subjekty s právem ovlivňovat rozhodnutí, včetně slyšení v soudních a správních řízeních.¹ Výbor OSN pro práva dítěte zdůrazňuje, že toto právo na participaci je spojeno s právem na informace a svobodou projevu, a děti mají právo zapojovat se do rozhodování, přičemž jejich názory musí být zohledněny. Rada Evropy tuto definici doplňuje, specifikuje právo dětí na prostředky, prostor, příležitost a podporu k vyjádření názorů a podílení se na rozhodování. Tyto mezinárodní a evropské normy tak tvoří klíčové vodítko pro profesionály, jak efektivně uplatňovat právo dětí být slyšeny ve všech prostředích – od škol a rodin až po komunity a úřední procesy.²

Dětská participace je proces aktivního zapojení dětí do rozhodování o záležitostech, které se jich týkají, přičemž její míra se dělí do několika úrovní.

Participační práva dětí v právních předpisech ČR

Participace dětí je klíčovým prvkem v systému sociálně-právní ochrany dětí (SPOD). V oblasti SPOD však často naráží na systémové překážky, předsudky i nedostatek metodické podpory. Dítě není pouze objektem ochrany, ale také subjektem práv – a jeho hlas má zásadní význam při hledání udržitelných a bezpečných řešení v rodinných krizích. Analýza české legislativy ukazuje, že práva dětí na účast v rozhodovacích procesech jsou zakotvena v obecných, speciálních i procesních právních předpisech.

Občanský zákoník upravuje základní práva dítěte v oblasti rodičovské odpovědnosti, rodinného života, účasti na soudních a správních řízeních a při osvojení (např. souhlas dítěte). Rodiče mají povinnost dítě

¹ Úmluva o právech dítěte, článek 12, vyhlášena pod č. 104/1991 Sb.

² Crowley A.; Larkins C.; Pinto L.M., *Listen – Act – Change: Council of Europe Handbook on Children's Participation; For Professionals Working for and with Children*. Council of Europe, [Online]. 2020, dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/children/-/-listen-act-change-launch-of-a-new-council-of-europe-guide-on-children-s-participation>.

informovat a umožnit mu vyjádřit názor, pokud je toho schopno. Tento názor musí být při rozhodování zohledněn (§ 875 OZ).³

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí stanoví povinnost orgánů dítěte informovat o závažných skutečnostech a umožnit mu svobodně vyjádřit názor, i bez přítomnosti rodičů. Názor dítěte se posuzuje s ohledem na jeho věk a vyspělost (§ 8 ZSPOD). Prováděcí vyhláška specifikuje standardy kvality v této oblasti.⁴

Školský zákon zaručuje dětem právo vyjadřovat se ke všem podstatným otázkám vzdělávání, přičemž jejich názory musí být náležitě zohledněny (§ 21 ŠZ a prováděcí vyhláška).⁵

Občanský soudní řád ukládá soudu povinnost zjistit názor dítěte vhodným způsobem, např. výslechem, a přihlídnout k němu podle věku a rozumové vyspělosti (§ 100a OSŘ).⁶

Zákon o ústavní výchově upravuje práva dětí zbavených rodičovské péče, včetně práva vyjadřovat se k opatřením a komunikovat se zmocněncem. Ředitel zařízení musí názory dítěte zohlednit (§ 20 ZÚV).⁷

Zákon o zdravotních službách stanoví, že při poskytování péče je třeba zjistit názor dítěte, pokud to odpovídá jeho věku a vyspělosti. Tento názor musí být zohledněn, s výjimkou situací bezprostředního ohrožení života (§ 35 ZZ).⁸

Další právní úpravy týkající se participačních práv dětí lze nalézt například v **zákoně o sociálních službách, trestním řádu, zákoně o soudnictví ve věcech mládeže, zákoně o obětech trestných činů, správním řádu a dalších právních předpisech.**

Základní vymezení

Organizace Lumos strukturuje jednotlivé úrovně dětské participace na pět stupňů:

1. Nejnižší **informační úroveň** spočívá v pouhém sdělování informací dětem, bez jejich aktivního vlivu na rozhodnutí. Pro posun je nezbytné, aby dospělí začali dětem naslouchat.
2. Na **konzultační úrovni** jsou děti podporovány, aby vyjádřily svůj názor, který je vyslechnut, avšak konečné rozhodnutí stále náleží dospělým; zde je klíčové, aby dospělí vytvářeli příležitosti pro vyjádření dětí.
3. **Třetí úroveň** již zahrnuje aktivní roli dítěte, jehož názor je zohledňován a má vliv na výsledné rozhodnutí, a představuje minimum pro naplnění práva na participaci, vyžadující od dospělých, aby brali názory dětí vážně.
4. Na **čtvrté úrovni** se etabluje partnerský vztah mezi dítětem a dospělým, kde jsou děti rovnocennými partnery s přímým vlivem na celý proces a výsledek, což vyžaduje plnohodnotné zapojení ze strany dospělých.
5. Nejvyšší, **pátá úroveň**, spočívá v předání plné kontroly nad určitým projektem dětem, které jsou zodpovědné za jeho plánování i rozhodování. Tato pravomoc je funkční pouze při naplnění

³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁴ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

⁵ Zákon 561/2004, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

⁶ Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, zákon č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních.

⁷ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

⁸ Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.

podpůrných mechanismů předchozích úrovní a vyžaduje, aby dospělí byli ochotni sdílet svou pravomoc.⁹

Základní participační schéma

Následující schéma představuje základní principy bezpečné a efektivní participace, přičemž jde o obecné podmínky, které participaci rámuje:¹⁰

Prostor: Aby se děti mohly aktivněji podílet na ovlivňování záležitostí, které se jich týkají, musí mít možnost formulovat a vyjadřovat své názory a musí jim být poskytnut prostor a čas, aby tak mohly činit. Musí jim být poskytnuta příležitost získat důvěru, čas a „bezpečný a inkluzivní prostor“, aby mohly přispět svými názory.

Hlas: Vhodná a dostupná informovanost je důležitým předpokladem pro schopnost vyjádřit svůj názor a jednat o rozhodnutích. Dospělí mají povinnost hledat způsoby, jak dětem umožnit sdělit své názory, obavy nebo nápady.

Publikum: Důležité pro právo na participaci je, aby dospělí s respektem naslouchali tomu, co děti říkají. Právo vyjadřovat názory a přikládat jim náležitou váhu lze realizovat pouze tehdy, pokud názory dětí vyslechnou osoby, které mají pravomoc a autoritu na základě těchto názorů jednat.

Vliv: Právo na participaci nevede automaticky k tomu, aby se názory dětí aplikovaly za všech okolností a ve všech ohledech. Vyžaduje však, aby jejich názory byly řádně zváženy a aby každé následné rozhodnutí bylo dětem oznámeno s vysvětlením, jaký vliv měly jejich názory a proč bylo rozhodnutí přijato.

Kolektivní participace

Kolektivní participace je proces věnující se právům skupin dětí vyjadřovat se v rozhodovacích procesech, které se jich týkají. To zahrnuje například praxi služeb a zařízení nebo plánování veřejné a sociální politiky. V praxi to může znamenat zapojení dětských skupin do hodnocení kvality péče v zařízeních, tvorby pravidel nebo návrhů na zlepšení prostředí. V oblasti politiky se jedná například o konzultace s dětmi při tvorbě komunitních plánů sociálních služeb nebo strategií prevence. Důraz je zde kladen na systematické plánování a spolupráci s různými skupinami dětí (včetně zranitelných a menšinových) a širším okruhem dospělých (rodina, komunita, tvůrci politik). Cílem je získat různorodé názory a identifikovat společné problémy a priority skrze metody, jako je komunitní mapování nebo strukturované a polostrukturované diskuze.¹¹

Zavádění participace ve veřejné správě

Zavádění dětské participace do prostředí veřejné správy představuje specifickou výzvu. Veřejná správa je komplexní a hierarchicky uspořádaný systém, kde rozhodovací procesy často podléhají formálním pravidlům, časovým omezením a institucionálním strukturám. To může ztěžovat přímé zapojení dětí, zejména pokud chybí bezpečné, důvěryhodné a přístupné podmínky pro jejich vyjádření. Zvláštní pozornost je proto třeba věnovat vytvoření prostředí, které dětem umožní participovat smysluplně, bezpečně a bez rizika stigmatizace

⁹ Brůžková, Z.; Nováková, K., *Jak na participaci? Metodický průvodce*, Lumos [Online] https://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2021/11/manual_participace_deti_lumos_2020.pdf

¹⁰ Crowley A.; Larkins C.; Pinto L.M., *Listen – Act – Change: Council of Europe Handbook on Children's Participation; For Professionals Working for and with Children*. Council of Europe, [Online]. 2020, Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/children/-/listen-act-change-launch-of-a-new-council-of-europe-guide-on-children-s-participation>.

¹¹ Crowley A.; Larkins C.; Pinto L.M., *Listen – Act – Change: Council of Europe Handbook on Children's Participation; For Professionals Working for and with Children*. Council of Europe, [Online]. 2020, dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/children/-/listen-act-change-launch-of-a-new-council-of-europe-guide-on-children-s-participation>.

nebo nepochopení. Právě z těchto důvodů uvádíme níže konkrétní postup, jak lze participaci dětí ve veřejné správě systematicky a udržitelně zavádět prostřednictvím participačních skupin.

Založení dětské participační skupiny krok za krokem

Na základě zkušeností z projektu jsme postupně vytvořili model participačních skupin, který se v praxi osvědčil jako funkční nástroj pro zapojení dětí do rozhodovacích procesů. V rámci projektu proběhla řada setkání s dětmi a mladými dospělými v různých regionech, na jejichž základě byly založeny stálé participační skupiny při vybraných institucích veřejné správy. Tyto skupiny umožňují dětem pravidelně sdílet své názory, zkušenosti a podněty, které jsou dále využívány v odborné praxi.

1. Zaměření a charakter participační skupiny

Při zakládání participační skupiny je důležité vymezit její **účel, cíl a formu fungování**. Tyto parametry by měly odpovídat možnostem a záměrům zřizovatele, např. kraje, a být srozumitelně komunikovány dětem a mladistvým. Zároveň je důležité skupinu věkově ohraničit tak, aby děti mohly sdílet přibližně shodná témata, tedy určit, jak asi staré děti se mohou do skupiny zapojit.

Skupina může být tvořena:

- **jádrem stálých členů**, kteří jsou oficiálně jmenováni a účastní se osobních jednání,
- **širší skupinou participantů**, kteří se zapojují externě – například prostřednictvím on-line platform, sociálních sítí nebo příležitostných setkání.

Přesná forma fungování skupiny by měla být **dále rozvíjena samotnými členy** v rámci společného nastavování pravidel a způsobu práce.

Zaměření skupiny může být:

- **obecné** – zaměřené na podporu participace dětí a mladistvých jako principu,
- **tematické** – vztahující se ke konkrétním otázkám řešeným například na krajské úrovni v oblastech, jako jsou sociální služby, SPOD, prevence, duševní zdraví nebo vzdělávání.

Na začátku je důležité formulovat jasné poslání skupiny, které dětem srozumitelně vysvětlí, proč se skupina zakládá a jaký má smysl jejich zapojení. Doporučujeme, aby organizátor nejprve představil svou motivaci a představu o účelu skupiny, a následně umožnil účastníkům, aby se na formulaci poslání aktivně podílely. Společné vytváření poslání podporuje důvěru, porozumění a pocit sounáležitosti se skupinou

Příklad: Cílem participační skupiny bude zapojovat děti a mladé lidi do rozhodovacích procesů při KÚ, např. účastnit se připomínkování strategických dokumentů, vyjadřovat se k zásadním změnám, které se daných cílových skupin dětí týkají.

Příklady tematického zaměření participační skupiny:

- **Změny v životě:** přechody mezi zařízeními, ukončení pěstounské péče, změny škol – co děti potřebují a jak si tyto situace představují
- **Rodinné krize:** rozvod, nefunkční rodina, závislosti, duševní onemocnění rodičů
- **Duševní zdraví a obavy:** jak rozpoznat a překonat obavy, seberegulace, mapování duševního zdraví
- Zkušenosti s ústavní výchovou: **transformace zařízení, zapojení dětí do jejich chodu, podpora samostatnosti**

Participační skupiny pro oblast SPOD by měly zahrnovat děti/mladistvé nějakým způsobem znevýhodněné, jejichž hlas může být dlouhodobě nevyslyšen. Tím se skupiny odlišují od jiných participačních iniciativ, jako jsou parlamenty dětí a mládeže¹² apod.

2. Ukotvení participační skupiny na úrovni kraje

Pro ukotvení participační skupiny je nezbytné jasně vymezit odpovědnou osobu a organizační útvar (např. sociální odbor), který bude participační skupinu koordinovat. V tomto dokumentu označujeme tuto roli jako **Koordinátor participační skupiny** (dále jen „koordinátor“).

Odpovědnost za koordinaci by měla být vázána na agendu **sociálně-právní ochrany dětí a rodinné politiky**, případně ve spolupráci s dalšími oblastmi, jako jsou školství, zdravotnictví, prevence, sociální služby či bydlení. Koordinátor může být součástí krajského poradního sboru nebo odborné komise.

Koordinaci může technicky zajišťovat jiný subjekt (např. příspěvková organizace nebo nezisková organizace), což může přispět k větší přístupnosti pro děti. Mandát veřejné instituce a její odpovědnost za participaci dětí však musí být zachován.

Z důvodu udržitelnosti je vhodné, aby byla role koordinátora ukotvena v organizačním řádu dané instituce, včetně jasného vymezení úkolů a zajištění zastupitelnosti této funkce.

Role koordinátora participační skupiny

Koordinátor je klíčovou osobou, která vytváří bezpečné, respektující a podnětné prostředí pro participaci dětí. Jeho úkolem je nejen organizace setkání, ale především podpora dětí v tom, aby mohly svobodně vyjadřovat své názory a podílet se na rozhodování.

Dovednosti a kompetence koordinátora

Koordinátor participační skupiny je klíčovou osobou, která vytváří bezpečné, respektující a podnětné prostředí pro zapojení dětí. Jeho role přesahuje pouhou organizaci setkání – spočívá především v podpoře dětí, aby mohly svobodně vyjadřovat své názory, podílet se na rozhodování a rozvíjet své schopnosti v bezpečném prostoru.

Na základě našich zkušeností se jako zásadní osvědčily následující kompetence koordinátora:

- **Schopnost naslouchat a vést dialog** s dětmi různých věkových skupin, včetně citlivého reagování na jejich potřeby a témata, která přinášejí.
- **Respektující přístup**, který podporuje rovnost, důvěru a pocit bezpečí, a zároveň umožňuje dětem cítit se jako rovnocenní partneři.
- **Znalost vývojových potřeb dětí** a schopnost přizpůsobit komunikaci jejich věku, schopnostem a individuálním možnostem.
- **Organizační dovednosti** pro plánování aktivit, facilitaci skupin, zajištění logistiky a koordinaci s dalšími aktéry.

¹² Parlament dětí a mládeže, viz <https://pdm-cr.cz/>.

- **Citlivost k dynamice skupiny**, včetně schopnosti řešit konflikty, podporovat začlenění všech členů a udržovat pozitivní atmosféru.¹³

Zároveň se v praxi osvědčilo, že participační skupinu ideálně zajišťují dvě nebo více osob. Tento model umožňuje rozdělení rolí – například jedna osoba se soustředí na organizační a technické zajištění, zatímco druhá se věnuje přímému kontaktu s účastníky, facilitaci setkání. Takové rozdělení přispívá k větší stabilitě, dostupnosti a kvalitě celého procesu.

Organizační zajištění zahrnuje nejen technické aspekty (např. výběr a přípravu vhodného prostoru, zajištění techniky), ale také praktické úkoly, jako je zajištění občerstvení, odměn či poděkování účastníkům, příprava a distribuce podkladových materiálů, vedení zápisu ze setkání a jeho sdílení. V některých případech může být potřeba i logistická podpora (např. doprava, asistence, tlumočení). Tento model odpovídá praxi skupin MPSV, kde je role koordinátora doplněna o komplexní organizační podporu, která významně přispívá k důstojnému a efektivnímu průběhu participačního procesu.

Časová náročnost

Koordinace participační skupiny představuje průběžnou činnost, jejíž rozsah závisí na intenzitě aktivit a míře delegace úkolů. Obvykle zahrnuje:

- přípravu aktivit a materiálů,
- facilitaci setkání a jejich vyhodnocení,
- komunikaci s dalšími aktéry (např. pracovníky institucí, rodiči),
- reflexi a dokumentaci procesu participace.

Časová náročnost se může pohybovat v rozmezí několika hodin týdně.

Příklad: V Pardubickém kraji byla ve spolupráci s MPSV (rámcí projektu MPSV „Sjednocení péče o ohrožené děti“) **systematicky ukotvena skupina dětí a mladých dospělých jako poradní sbor**, který slouží jako partner pro pracovníky sociálního odboru a další klíčové aktéry v oblasti péče o děti. Vedoucí pracovníci mají možnost prostřednictvím **koordinátora skupiny zadávat podněty a získávat zpětnou vazbu k tématům**, kde je pohled dětí a mladých lidí přínosný – například v oblasti prevence, transformace péče, umisťování dětí nebo duševního zdraví.

Skupina má zajištěné formální zázemí: účast je dobrovolná, časově ohraničená (např. na kalendářní rok) a podložena informovaným souhlasem.

Setkání skupiny probíhají v neformálním prostředí s flexibilním uspořádáním prostoru, které podporuje otevřenou diskusi. Kraj pomáhá se zajištěním prostor i materiálního vybavení.

Důležitou součástí fungování je kontaktní pracovník, který zajišťuje komunikaci mezi skupinou a institucemi. Výstupy ze skupiny jsou předávány různými formami – osobně, písemně, prostřednictvím videí nebo audiozáznamů – a jsou aktivně zapracovávány do rozhodovacích procesů.

Financování participačních aktivit

Participační aktivity přináší i potřebu finančního zajištění. V tomto ohledu je klíčové, aby byly pokryty náklady na koordinátora, který akce svolává, komunikuje s účastníky (viz výše). Zároveň je potřeba zajistit rozpočet na podporu konání samotných akcí. Doporučujeme se při plánování zaměřit na tyto věci:

- uhrazení cestovních nákladů členů skupiny (v případě, že členové dojíždějí z jiného města)

¹³ Brůžková, Z.; Nováková, K., *Jak na participaci? Metodický průvodce*, Lumos [Online] https://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2021/11/manual_participace_deti_lumos_2020.pdf

- drobné občerstvení – drobné pohoštění může vylepšit celkovou atmosféru a zároveň je projevem poděkování za to, že si děti a mladí dospělí na tuto akci vyčlenili svůj volný čas
- pronájem prostor, ve kterých se akce koná. Je zároveň možné zajistit prostor, kterým disponuje KÚ či jeho příspěvkové organizace. Zde je potřeba klást důraz na to, aby se děti v prostoru cítily dobře a prostředí bylo k této věkové skupině přátelské.
- Je vhodné děti za práci ve skupině něčím drobným obdarovat (např. poukaz do obchodu s knihami, sportovními potřebami apod.).

Z našich zkušeností vyplývá, že fungování participačních skupin lze dělat i s poměrně s malým rozpočtem, některé zmiňované náklady se mohou kompenzovat jinými formami. Tyto náklady by měl případně nést krajský úřad. Zároveň je však možné využít i prostředky z evropských projektů ESF OPZ+.

Příklad: V Pardubickém kraji je participační skupina začleněna do projektu Domov místo ústavu, registrační číslo CZ.03.02.02/00/24_063/0005110, priorita OPZ+: 2 Sociální začleňování.

3. Sestavení participační skupiny – na co si dát pozor

- děti/mladistvé je třeba oslovovat transparentně a citlivě, od počátku musí být zcela zřejmé **poslání participační skupiny**
- ze strany kraje je vytvořena **nabídka účasti v participační skupině**, a to takovou formou, která umožní oslovit žádoucí skupiny ohrožených dětí/mladistvých
- informace musí zahrnovat způsob, jak se děti/mladiství mohou do participační skupiny zapojit, co to znamená za závazek, co jim účast ve skupině přinese (viz příloha č.5 – Pozvánka)
- **informace musí být přehledné, stručné, atraktivně podané, jazykem přizpůsobené věku oslovované cílové skupiny**
- je třeba zahrnout i informace pro zákonné zástupce dětí, co účast jejich dítěte (jejich svěřenců) v participační skupině znamená (viz příloha č. 2, 3A, 3B)
- pokud oslovujeme dítě v rámci náhradní rodinné péče/ ústavní péče, obracíme se vždy nejdříve na pečovatele dítěte, po získání vzájemné důvěry a domluvy s pečovatelem je pak možné se na dítě obracet individuálně
- Pro zapojení dětí do participační skupiny je vhodné jako první krok uspořádat fokusní skupinu (kulatý stůl) na konkrétní téma. Tato aktivita by měla proběhnout v prostředí, které děti dobře znají a kde se cítí příjemně, například v rámci nízkoprahového zařízení pro děti a mládež (NZDM). Takové setkání nejen podporuje otevřenou diskusi, ale zároveň umožňuje koordinátorovi skupiny navázat první kontakt s dětmi a lépe porozumět jejich potřebám a očekáváním.

Požadavek na souhlas zákonných zástupců (rodičů nebo jiných pečovatelů) v participační skupině je otázkou, která by měla být na úrovni kraje předem vyjasněna, např. s ohledem na věk, očekávanou rozumovou vyspělost nebo míru emancipace dětí, jejichž zapojení je do participační skupiny očekáváno. Podle toho je následně zpracována případná forma informování zákonných zástupců nebo vyjádření jejich souhlasu. Obecně by se mělo vyjádření stanoviska zákonných zástupců odvíjet od žádoucí míry zapojení dětí – případně lze souhlasy nebo podrobnější informace vztahovat k jednotlivým aktivitám participační skupiny (např. o zapojení dítěte do anonymní webové ankety rodiče být informováni nemusí, s osobní účastí dítěte mladšího věku na společné participační akci by souhlasit měli, apod.). **Je ale třeba mít stále na mysli, že participační práva náleží samotným dětem a nemělo by jim být v jejich uplatnění bráněno!**

Při sestavování skupiny je důležité:

- **zajistit rozmanitost** (věk, zkušenosti, prostředí), ale zároveň dbát na to, aby se děti cítily bezpečně,
- **zvážit dobrovolnost účasti** – děti by měly mít možnost se rozhodnout, zda se chtějí zapojit,
- **vytvořit jasná pravidla** fungování skupiny, která budou srozumitelná a společně vytvořená,
- **zajistit rovné podmínky** pro vyjadřování názorů – žádné dítě by nemělo být přehlíženo nebo dominováno ostatními.

4. Pravidla fungování, zajištění bezpečí, ochrana dat

- na prvním setkání participační skupiny je nezbytné facilitovanou diskuzí společně s dětmi/mladistvými **vymezit pravidla fungování participační skupiny**, například pokud jde o míru informací, které o sobě budou děti/mladiství vzájemně sdílet, pravidla komunikace, podmínky toho, co se ne/bude sdělovat navenek, apod.
- je také třeba děti/mladistvé seznámit s předem danými pravidly bezpečí a mechanismem oznamování ohrožení nebo stížností (viz příloha č. 2)
- je třeba se ujistit, že všechny děti/mladiství s pravidly souhlasí a shodně jim rozumí

Práce se skupinou

Při práci s dynamikou skupiny je důležité se zaměřit na:

- budování důvěry **mezi členy**,
- podporu spolupráce a **vzájemného respektu**,
- řešení konfliktů **citlivým způsobem**,
- průběžnou reflexi – **jak se děti cítí, co by chtěly změnit, co funguje/nefunguje**.

Důležité je, aby koordinátor vnímal skupinu jako živý organismus, který se vyvíjí, a přizpůsoboval tomu své vedení.

5. Vymezení cílů participační skupiny

- cíle participační skupiny by měly být předmětem prvních jednání skupiny, v rámci facilitované diskuze
- cíle by měly být krátkodobé nebo střednědobé, aby byly dosažitelné v „dětském čase“, případně je vhodné si společně stanovit „motto“ nebo poslání participační skupiny
- cíle by měly být formulovány písemně a zveřejněny
- je třeba se ujistit, že cílům participační skupiny rozumí děti stejně
- jednotlivé odbory krajského úřadu (zejména sociální školské odbory) by měly aktivně identifikovat oblasti, kde by názory mladých lidí mohly být přínosné. Pro lepší informovanost navrhujeme, aby koordinátor skupiny obeslal příslušné odbory dotazníkem (Viz příloha č.4 – dotazník).
- výstupy by měly mít reálný dopad, aby shromážděné poznatky byly využitelné, doporučujeme:
 - začlenit poznatky do **metodik, manuálů, standardů**
 - zpracovávat a anonymizovat **osobní příběhy dětí** pro použití v metodikách a dalších materiálech pro osvětu, sdílení zkušeností a podporu sebeobhajoby dětí
 - nabízet získané zkušenosti dalším krajům a pracovníkům, kteří začínají s transformací, s důrazem na pohled dítěte (např. jaké bylo stěhování do bytu)

Příklad náplně práce participační skupiny v Pardubickém kraji:

- připomínkování dokumentů kraje – metodiky, strategie
- pravidelná konzultace změn a procesu transformace služeb pro ohrožené děti
- sdílení osobních zkušeností/příběhy v rámci skupiny – storytelling, zapracování příběhů do SPOD dokumentů, vytváření návodů, manuálů pro rodiče, pracovníky, odborníky
- pravidelné setkávání skupiny
- iniciační funkce skupina – nastolování témat
- sebeobhájení, advokacie
- tvorba edukačních videospotů, interaktivního obsahu

6. Fungování participační skupiny

- setkávání pravidelné, občasné, on-line nebo osobně vyplývá z charakteru skupiny a jejích cílů, např. zda je řešeno aktuální důležité téma nebo témata průběžná
- například může jít o pravidelné (a v případě potřeby mimořádné) setkávání „jádra“ participační skupiny, tvořené např. 10 dětmi/mladistvými a průběžná komunikace se širší nebo otevřenou platformou on-line – z našich zkušeností vyplývá, že je důležité s členy udržovat pravidelný a častý kontakt, tak aby mezi koordinátorem a členy byl navázán vztah a důvěra
- pokud je setkávání osobní, je třeba ošetřit **podmínky odpovědnosti** (kdo za děti v čem odpovídá), dopravy dětí, jejich případného doprovodu (viz příloha č. 3A a 3B)
- Osvědčená délka jednoho participačního setkání je 2–3 hodiny, přičemž je možné pořádat i delší akce trvající celý den. Délku a formu setkání je však vždy nutné přizpůsobit věku a individuálním potřebám zapojených dětí. Klíčové je, aby se členové skupiny již navzájem znali, cítili se bezpečně a měli důvěru ke koordinátorovi.
- setkávání by se měla odehrávat v **prostředí neformálním a přátelském dětem**
- s dětmi/mladistvými je třeba průběžně vyhodnocovat **zpětnou vazbu k fungování participační skupiny**
- program by měl být veden **interaktivní formou, a to včetně skupinové práce**
- Za dlouhodobou účast a práci ve skupině je vhodné dětem nabídnout určitou **odměnu** nebo přidanou hodnotu – například možnost setkat se se zajímavými lidmi, získat nové poznatky, rozvíjet své dovednosti či absolvovat krátký kurz, který jim pomůže zlepšit kompetence, např. rozvoj dovedností, jako jsou výtvarné, hudební či komunikační schopnosti.

Informování o činnosti participační skupiny

- v rámci participační skupiny je důležité předem určit, jaké výstupy z její činnosti – například podněty, doporučení nebo návrhy – budou komunikovány veřejně a jakou formou. Zároveň je třeba odlišit výstupy, které budou předávány přímo krajskému úřadu či dalším institucím (např. službám nebo zřizovatelům) za účelem ovlivnění rozhodovacích procesů. Veřejná komunikace může zahrnovat anonymizované shrnutí, tematické výstupy nebo doporučení, zatímco interní výstupy mohou být podrobnější a cílené. Všechny výstupy by měly být sdíleny v souladu s pravidly skupiny, s důrazem na zachování bezpečí a anonymity účastníků, pokud si to situace vyžaduje.
- informovanost by měla být ve formě, která by odpovídala cílové skupině (tedy např. děti dětem, děti dospělým, apod.)
- informovanost by měla být proaktivní, jako součást cíle šíření osvěty o participaci

Jako příklad informování o činnosti a o výstupech uvádíme shrnutí ze dvou setkání jedné z krajských participačních skupin:

Příklad: Participační skupina dětí a mladých dospělých složená především ze členů, kteří mají zkušenost s ústavní péčí a transformací ústavních zařízení, poskytla důležité poznatky o tom, jak vnímají komunikaci s dospělými.

Skupina upozornila na nedostatek včasných informací, rozhodování bez jejich účasti a potřebu větší transparentnosti. Její členové zdůrazňovali, že chtějí být bráni vážně, mít možnost spolurozhodovat a cítit respekt ze strany pracovníků.

V oblasti transformace péče účastníci ocenili větší soukromí, klid a samostatnost v menších bytových jednotkách. Zlepšily se vztahy s vychovateli a celkový pocit bezpečí. Zároveň však upozornili na negativní dopady – rozdělení přátelských skupin, izolaci v nevhodných lokalitách a nedostatek podpory při osamostatnění.

Účastníci navrhli konkrétní zlepšení: menší počet dětí na bytě, možnost výběru vychovatele a spolubydlících, dostupnost služeb a zavedení podpůrné osoby při přechodu do samostatného života. Tyto návrhy byly předány zástupcům kraje a ředitelům ústavních zařízení. Skupina ukázala, že děti mají jasné názory a návrhy, které mohou přispět ke kvalitnější péči.

Další možností je využívání anonymizovaných vzkazů, citací a parafrází členů skupiny směrem k dospělým – konkrétně k institucím a službám, které děti využívají nebo mají odpovědnost za jejich kvalitu.

Příklad:

Téma transformace ústavních zařízení

„Mám obavu a strach ze samoty, doted' jsem byl zvyklý žít mezi ostatními, mám obavu, že ted' budu na všechno sám“. (Jan, 16 let)

„Velmi nám pomohla nově zřízená pozice case-managera. Je dobré, že máme za kým jít, když řešíme nějaké problémy“. (Honza, 17 let)

Téma spolurozhodování a participace v dětském domově

„Máme raději informace předem. Často se věci dozvídáme až na poslední chvíli. Máme pocit, že nám dospělí někdy nechťejí říkat závažné věci.“ (přítomní účastníci)

Informace a podněty získané v rámci participační skupiny předává koordinátor příslušným institucím – například odborným pracovníkům krajského úřadu, poskytovatelům služeb nebo zřizovatelům. Děje se tak v souladu s předem stanovenými pravidly a po dohodě s účastníky skupiny. Koordinátor zajišťuje, aby byly výstupy zpracovány citlivě, s důrazem na zachování bezpečí a anonymity dětí, pokud si to situace vyžaduje. Tento postup umožňuje, aby dětský hlas měl reálný dopad na rozhodování, plánování služeb i strategické dokumenty, a zároveň respektoval důstojnost a ochranu zapojených dětí.

7. Přílohy

Příloha č. 1 Zásady bezpečí

Dokument stanovuje zásady a pravidla pro ochranu dětí zapojených do participačních skupin, aby se předešlo jakémukoliv ohrožení jejich bezpečí, práv a důstojnosti. Je nezbytný pro zajištění etického, bezpečného a odpovědného přístupu všech pracovníků a spolupracujících osob při práci s dětmi. Jde o návrh, který MPSV v rámci svého projektu využilo. Pokud se dokument rozhodnete využít, je důležité jej konzultovat s právním oddělením příslušného úřadu a upravit jej podle svých potřeb.

Příloha č. 2 Informovaný souhlas

Dokument slouží jako příklad k získání informovaného souhlasu zákonného zástupce s účastí dítěte v participační skupině zaměřené na podporu dětské participace. Umožňuje sběr potřebných údajů pro organizaci setkání a zajišťuje, že s daty bude nakládáno v souladu se zákonem o ochraně osobních údajů. Jde o návrh, který MPSV v rámci svého projektu využilo. Pokud se dokument rozhodnete využít, je důležité jej konzultovat s právním oddělením příslušného úřadu a upravit jej podle svých potřeb.

Příloha č. 3A Smlouva o účasti na Participační skupině (pro zletilé)

Ukázka dokumentu představuje smlouvu o účasti zletilého účastníka v participační skupině, která upravuje podmínky jeho zapojení, práva a povinnosti, včetně ochrany osobních údajů a možnosti proplacení cestovních nákladů. Slouží jako formální rámec pro bezpečné, transparentní a dobrovolné zapojení jednotlivce do aktivit skupiny.

Příloha č. 3B Smlouva o účasti na Participační skupině (pro zákonné zástupce)

Dokument upravuje podmínky účasti dítěte v participační skupině, včetně pravidel chování, ochrany osobních údajů a možnosti proplacení cestovních nákladů. Souhlas zákonného zástupce není vždy nutný – například u dětí navštěvujících nízkoprahová zařízení pro děti a mládež může být jeho vyžadování kontraproduktivní, zatímco u dětí z dětských domovů bývá získání souhlasu velmi náročné. Dokument slouží jako formální rámec pro bezpečné a informované zapojení dítěte do aktivit skupiny.

Příloha č. 4 Dotazník – krajský úřad

Dokument slouží jako příklad dotazníku pro odborníky, jehož cílem je získat podněty k tématům, která by měly děti v participační skupině kraje reflektovat ze své zkušenosti. Pomáhá lépe zacílit obsah setkání tak, aby odpovídal potřebám odborné praxe a přispěl ke zlepšení systému péče o ohrožené děti.

Příloha č. 5 Ukázky pozvánek na participační akce

Zde jsou pro inspiraci dvě ukázky pozvánek na participační akce, které vznikly v rámci projektu MPSV.

Příloha č. 6 Souhlas s pořízením a použitím fotografie/fotografií

Dokument *Souhlas s pořízením a použitím fotografie/fotografií* slouží k získání informovaného souhlasu všech účastníků aktivit participačních skupin s pořizováním, uchováváním a využitím jejich fotografií pro projektové, metodické a komunikační účely.